

КОНВЕНЦИЯ ЗА ПЛАНИНСКИТЕ РЕГИОНИ В ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА (БАЛКАНСКА КОНВЕНЦИЯ)

Георги Железов¹, Боян Кулов¹

CONVENTION FOR THE MOUNTAIN REGIONS IN SOUTHEASTERN EUROPE (BALKAN CONVENTION)

Georgi Zhelezov, Boyan Koulov

Abstract: The article observes the problems of the mountain regions in Southeastern Europe. The other aspect of the publication is related with review of the main researches and activities for the mountain regions in Bulgaria and Southeastern Europe. The two main European conventions for the mountain regions (Alpine and Carpathian) are also presented. Development of the convention for the mountain regions in Southeastern Europe (Balkan convention) is key problem of the study. The experience and results of Alpine and Carpathian conventions can be use for the model in the process of foundation and realization of the new convection for the mountain regions in Southeastern Europe.

Keywords: convention, mountain, Southeastern Europe

Основните планински системи в Югоизточна Европа (Динариди, Пинд, Рила, Пирин, Родопите и др.), както и Карпатите, се отличават с голямо ландшафтно и биологично разнообразие. Те представляват територии с особено важно значение, тъй като:

- обхващат изворните части на големи реки;
- в тях се намират големи находища на минерални ресурси;
- покрити са с големи горски масиви;
- представляват крехки екосистеми и са местообитания на редки и застрашени растителни и животински видове;
- поддържат голямо разнообразие от местни етнокултури.

По-голямата част от тези планински райони се характеризират със сериозни проблеми в развитието си, които могат да бъдат обособени в две измерения:

¹ Национален институт по геофизика, геодезия и география – БАН; gzhelezov@abv.bg, bkoulov@yahoo.com

а) вътрешнорегионално – тези райони се отличават с големи социално-икономически различия в отделните страни от Югоизточна Европа;

б) междурегионални – планинските райони на Югоизточна Европа са едни от най-слабо развитите и има големи различия между тях и други планински райони в Европа (например Алпи), които са много по-развити.

Освен основните проблеми, свързани от недостатъчното развитие, бедността и неравенствата за планинските региони в Югоизточна Европа, се пораждат многостранни заплахи, които могат да понижат перспективите им за развитие. Причини за това могат да бъдат някои от следните фактори:

а) нарастващите нужди на равнинните и градските райони от ресурси;

б) миграция на население от планинските райони;

в) липсата на устойчиви политики за развитие на планинските региони.

Югоизточните планински райони в Европа са силно уязвими, тъй като мерките и дейностите за тяхното развитие в много случаи са фрагментарни и неустойчиви във времето. По-важните заплахи могат да се обобщят в следните групи:

– Интензивна експлоатация на богатите минерални ресурси без подходящи екологични стандарти.

– Нерационално и нерегулирано развитие на планинския туризъм, което създава предпоставки за възникване на опасности за природната и обществената среда.

– Свърхексплоатация на планинските водни ресурси поради повишеното търсене на електроенергия и необходимостта от разширяване на използването на възобновяеми енергийни източници.

– Прекомерно използване на горските ресурси.

Съществуват много научни звена в страните от Югоизточна Европа, ангажирани с изследвания на планинските системи по различни теми – хидрология, горско стопанство, биологично разнообразие, енергетика, туризъм и др. Тези изследователски екипи биха могли да обединяват усилията си чрез създаването на интердисциплинарна мрежа за подобряване на перспективата за развитие на тези райони. Основната цел на мрежата ще бъде да се използват експертизи и знания от различни области, за да се подпомогне формирането на специфични и добре документирани стратегии за опазване и устойчиво развитие на планинските райони в Югоизточна Европа. Мрежата може да включва и партньори от други европейски страни извън региона, които имат опит в тази област. Това ще подпомогне значително процеса на трансфер на натрупан опит и знания.

Целите на подобно интегрирано действие могат да бъдат свързани с анализ на ситуацията, за да се разграничат най-важните фактори и предизвикателства, свързани със:

– Разширяване на познанието за планинските региони;

– Опазване и управление на биологичното разнообразие и екосистемите;

– Устойчиво управление на водните ресурси;

– Устойчив туризъм с акцент върху опазването и популяризирането на природното и културното наследство;

– Рационално използване на планинските енергийни ресурси;

– Перспективите за развитие на планинските райони в Югоизточна Европа.

Целите биха могли да бъдат постигнати чрез:

- Взаимодействие между експерти чрез целеви срещи;
- Взаимодействие между изследователи от Югоизточна Европа и други европейски страни;
- Организиране на обучение за млади изследователи, насочени към обмен и разпространение на знания;
- Анализ на добри и лоши примери за политика и развитие в планински райони в Европа;
- Създаване на модели за управление, защита и политики за изследване, за да се насърчи устойчивото развитие на планинските региони в Югоизточна Европа.

На национално ниво в България, след години на силно застъпничество от страна на научната общност, програмата на българското правителство (2014–2018 г.) посвети една трета от приоритетите си за регионална политика на планинските райони. Последната от няколко международни конференции „Устойчиви планински региони: Да ги направят да работят“, проведена в Боровец, България, през 2015 г. и включваща 79 доклада от четирнадесет държави, излезе със становище, че ЕС се нуждае от стратегия за регионално развитие, която да дава предимство на планинските райони. В него се подчертава необходимостта всички европейски страни да бъдат включени в Конвенция за интегрирано устойчиво управление на планинските региони. Въпросът е особено важен за Югоизточна Европа (включително три държави членки на ЕС – България, Хърватия и Гърция), тъй като тя обхваща значителни части от периферия на ЕС. Те се характеризират с по-нисък стандарт на живот, обезлюдяване и застаряване, имиграционен натиск, неустойчиви практики за използване на земята, липса на институционален капацитет и отсъствие или недостатъчно трансгранично сътрудничество.

На 9 май 2016 г. г-жа Илиана Йотова (евродепутат към тази дата и понастоящем Вицепрезидент на Република България) представи доклад за планинските региони в Комисията за регионално развитие на Европейския парламент. Основната цел на доклада е поставянето проблемите на планинските региони в дневния ред на ЕС и осигуряване на допълнителни целеви инвестиции за тях. Предвиждат се инвестиции в малки и средни предприятия, зелена икономика, образование и достъп до бърз интернет.

С цел постигане на просперитет и елиминиране на различията в различните държави в Европа са подписани и функционират две конвенции, свързани с определени планински региони.

КОНВЕНЦИЯ ЗА ОПАЗВАНЕ НА АЛПИТЕ (АЛПИЙСКА КОНВЕНЦИЯ)

Страните учредителки – Федерална Република Германия, Франция, Италия, Словения, Лихтенщайн, Австрия, Швейцария и Европейската Икономическа Общност, са записали основните постановки в Конвенцията, а именно:

- осъзнават, че Алпийската планинска система е една от най-големите трайно запазени природни области в Европа, която със своята изключително

уникална и разнообразна естествена среда, култура и история представлява икономическо, културно, възстановително и жизнено пространство в сърцето на Европа, ползвано от много народи и страни;

- признават, че Алпите представляват жизненото и икономическото пространство за местното население, а също така са изключително важни за извън-алпийските региони, например като място на важни транспортни пътища;

- признават факта, че Алпите представляват необходимо жизнено пространство и убежище за много защитени видове растения и животни;

- осъзнават значителните различия, които съществуват между националните правни системи, природните условия, разпределението на населението, селското и горското стопанство, състоянието и развитието на икономиката, обема на трафика и характера и интензивността на туризма;

- осъзнават, че непрекъснато нарастващите въздействия, причинявани от хората, все повече застрашават Алпийския регион и неговите екологични функции, и че вредата е или непоправима, или може да се коригира само с големи усилия, значителни разходи и като правило за продължителен период от време;

- убедени са в необходимостта от съгласуваност между икономическите интереси и екологичните изисквания;

- следват резултатите от първата среща на министрите на околната среда, проведена в Бертесгаден от 9 до 11 октомври 1989 г.

Договарящите се страни решиха да следват цялостна политика за запазването и защитата на Алпите, като прилагат принципите на превенция и сътрудничество, след внимателното съобразяване с интересите на всички алпийски държави, техните алпийски региони и Европейската икономическа общност, както и чрез разумното и устойчиво използване на ресурси. Трансграничното сътрудничество в алпийския регион се засилва и разширява както по отношение на територията, така и по отношение на броя на защитените обекти.

С оглед постигането на посочената цел договарящите се страни вземат подходящи мерки, по-специално в следните области:

- население и култура;
- регионално планиране;
- превенция на замърсяването на въздуха;
- запазване на почвите;
- управление на водите;
- запазване на природата и на селските райони;
- планинско земеделие;
- планински гори;
- туризъм и рекреация;
- транспорт;
- енергия;
- управление на отпадъците.

Алпийската конвенция е подписана в Залцбург на 7 ноември 1991 г. на немски, френски, италиански и словенски език. Оригиналният текст е депозиран в Австрийските държавни архиви. Депозитарят изпраща заверено копие на всяка от държавите, подписали Конвенцията.

КАРПАТСКА КОНВЕНЦИЯ

Страни учредителки са: Чешката република, Словакия, Полша, Унгария, Украйна, Румъния и Сърбия.

Целта на конвенцията, подписана на 22 май 2003 г., е опазването на природните дадености на Европа. Този ден е и Международен ден на биоразнообразието, обявен през 2010 г. по инициатива на ООН и има за цел насочване на общественото внимание към различни казуси, свързани с опазването на околната среда.

Конвенцията отчита факта, че Карпатите са планинска система с уникални условия, както и с много предизвикателства, пред които са изправени хората от региона. С подписването ѝ се поставя началото на сключването на редица по-специфични споразумения между страните членки – за защита на биоразнообразието, туризма и горите.

Едно от най-важните постижения на Карпатската конвенция е протоколът за устойчиво управление на горите, подписан през 2011 г. На територията на Карпатите са запазени 300 хил. ha стари девствени гори. Те представляват малка част от обширните горски територии, които някога са покривали Европа, в т.ч. влизат 10 хил. ha букови гори в Източна Словакия и Украйна, включени в Списъка на световното културно и природно наследство на ЮНЕСКО, както и горски площи в Южните Карпати в Румъния.

Опазването на горите зависи изключително много от ограничаването на натиска, който идва от други области, като строителство на инфраструктура и транспорт. Основният неразрешен все още проблем е разрушаването на местообитанията, което се отразява изключително неблагоприятно върху някои животински видове. Другата заплаха, на която е изложена уникалната природа на Карпатите, са хилядите водоелектрически централи, изградени в региона.

Разбирайки значението на планинските региони в Югоизточна Европа през м. април (24–26.04.) 2009 г. в КК Боровец се проведе научна конференция с тема „Identifying the research basis for sustainable development of the mountain regions in Southeastern Europe“, организирана от Географския институт на БАН (понастоящем департамент География в НИГГГ – БАН) и Австрийския научен офис в София (ASO–Sofia–Ljubljana). Един от основните резултати от конференцията е създаването на първата научна мрежа от изследователи от Югоизточна Европа, работещи по проблемите на планинските региони. С нея се поставя началото на интегрираните усилия на изследователите при решаването на проблемите на планинските региони.

По време на конференцията се инициира идея и платформа за развитие на Конвенция за планинските региони в Югоизточна Европа (Балканска конвенция) по модела на съществуващите Алпийска и Карпатска конвенция.

Постигнатите резултати на конференцията са обвързани с редица научни трудове и научни събития, реализирани от учените на Географския институт и Националния институт по геофизика, геодезия и география при БАН. Основни трудове са:

– Природният и икономическият потенциал на планините в България. В два тома – 1989, С. Изд. на БАН. Природа и ресурси – том 1. Население и икономика – том 2.

- Сборник доклади от балканска научно-практическа конференция „Природният потенциал и устойчивото развитие на планинските региони“. Алпико–БГ принт. Враца. 2001.
- Zhelezov, G. (editor). Sustainable Development in Mountain Regions. First edition. Springer. 2011.
- Zhelezov, G. (editor). Sustainable Development in Mountain Regions. Second edition. Springer. 2016.
- Koulov, B., G. Zhelezov (editors). Sustainable Mountain Regions: Challenges and Perspectives in Southeastern Europe. Springer. 2016.
- Конференции, свързани с проблемите на планинските региони, организирани от Географския институт на БАН:
 - Враца, Географски институт – БАН, 2001 г.
 - Баните, Географски институт – БАН, община Баните, 2007 г.
 - Боровец, Географски институт – БАН, ASO-Sofia-Ljubljana, 2009 г.
- Конференции, свързани с дейността на научноизследователската мрежа по проблемите на планинските региони в Югоизточна Европа с участие на учени от НИГГГ – БАН:
 - Тимишоара, West University, Mountain Research Initiative – 2010 г.
 - Анкара, University of Ankara, Mountain Research Initiative – 2012 г.
 - София, НИГГГ, СУ „Св. Климент Охридски“ (Център по хуманитаристка „Алма Матер“) – 2013 г.
 - Боровец, НИГГГ, СУ „Св. Климент Охридски“ (Център по хуманитаристка „Алма Матер“) – 2015 г.

ЛИТЕРАТУРА

- xxx** Природният и икономическият потенциал на планините в България. В два тома – 1989, С. Изд. на БАН. Природа и ресурси – том 1. Население и икономика – том 2./ Natural and economical potential of the mountains in Bulgaria. 1989. Izd. BAN. Nature and resources – vol. 1. Population and economic – vol. 2. (Bg)
- xxx** Сборник доклади от балканска научно-практическа конференция „Природният потенциал и устойчивото развитие на планинските региони“. Алпико–БГ принт. Враца. 2001./ Proceeding of papers of Balkan scientific-practical conference “Natural potential and sustainable development of the mountain regions”. Alpico-BG print. Vratsa. 2001. (Bg)
- Koulov, B., G. Zhelezov** (editors). Sustainable Mountain Regions: Challenges and Perspectives in Southeastern Europe. Springer. 2016.
- Zhelezov, G.** (editor). Sustainable Development in Mountain Regions. First edition. Springer. 2011.
- Zhelezov, G.** (editor). Sustainable Development in Mountain Regions. Second edition. Springer. 2016.